ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN—POLONIA

VOL. XXXVIII, 22 SECTIO G 1991

Filia UMCS w Rzeszowie

Edward URA

Urząd Ochrony Państwa

Staatsschutzamt

Problematyka ochrony bezpieczeństwa państwa mieści się w sferze administracji spraw wewnętrznych. Ochrona bezpieczeństwa państwa jest niezbędnym warunkiem zapewnienia rozwoju każdej zbiorowości ludzkiej, zwłaszcza państwa. Oczywiście, jeśli działalność ta ma przynieść spodziewane efekty, musi być należycie zorganizowana[1]. W tym celu utworzony został na mocy ustawy z 6 IV 1990 r. Urząd Ochrony Państwa (Dz. U. nr 30, poz. 180) - dalej skrót UOP. Nastąpiło to w wyniku dokonanych zmian prawno-organizacyjnych w resorcie spraw wewnętrznych.

Celem działania UOP-u jest ochrona bezpieczeństwa państwa i jego porządku konstytucyjnego. Jednocześnie z utworzeniem UOP-u rozwiązana została Służba Bezpieczeństwa. Przed komisją sejmową K. Kozłowski powiedział między innymi: „Musimy odejść raz na zawsze od kontrolowania wszystkiego i wszystkich. Urzędu Ochrony Państwa nie powinna interesować generalna inwigilacja całych połaci życia społecznego, a więc stowarzyszeń i organizacji społecznych, związków, klubów i partii politycznych, działań takich czy innych. Urząd ten winien natomiast interesować się zagrożeniami rzeczywistymi, a nie urojonymi, nie na zapas"[2].

Zadaniem UOP-u jest przede wszystkim organizowanie i wykonywanie działań zapobiegających powstawaniu niepożądanych zjawisk zagrażających bezpieczeństwu państwa. Do zadań tych należy:

1) rozpoznawanie i przeciwdziałanie zagrożeniom godzącym w bezpieczeństwo, obronność, niezależność i całość państwa;

2) zapobieganie i wykrywanie przestępstw szpiegostwa i terroryzmu, a także innych poważnych przestępstw przeciwko państwu, oraz ściganie ich sprawców;

---

1 E. U r a : *Prawne zagadnienia bezpieczeństwa państwa*, Rzeszów 1988, s. 108.

2 „Prawo i Życie" z 19 V 1990 r., nr 20, s. 7.

3) rozpoznawanie i przeciwdziałanie naruszeniom tajemnicy państwowej;
4) przygotowywanie dla najwyższych organów władzy i administracji państwowej informacji i analiz istotnych dla bezpieczeństwa państwa.

Zadania przewidziane dla UOP-u wykonują także służby wywiadu i kontrwywiadu podległe Ministrowi Obrony Narodowej. Służby te współdziałają z urzędem przy zapobieganiu i zwalczaniu zbrodni szpiegostwa oraz innych przestępstw godzących w potencjał obronny państwa (art. 2).

Naczelnym organem administracji państwowej w dziedzinie ochrony bezpieczeństwa państwa oraz bezpieczeństwa i porządku publicznego jest Minister Spraw Wewnętrznych[3]. W związku z tym Minister sprawuje nadzór nad organami realizującymi zadania z zakresu bezpieczeństwa i porządku publicznego (Policją) oraz realizującymi zadania z zakresu bezpieczeństwa państwa (UOP-em). Ustawa w sposób wyraźny rozdzieliła sprawy związane z bezpieczeństwem państwa, określając je jako działania UOP-u. Zadania zaś z zakresu bezpieczeństwa i porządku publicznego przeszły wyłącznie do Policji na mocy ustawy o Policji (Dz. U. nr 30, poz. 179).

Centralnym organem administracji państwowej, właściwym w sprawach ochrony bezpieczeństwa państwa, jest szef UOP-u, podległy Ministrowi Spraw Wewnętrznych. Szefa powołuje prezes Rady Ministrów na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych po zasięgnięciu opinii Politycznego Komitetu Doradczego przy Ministrze Spraw Wewnętrznych (art. 4). Przyznane mu zostały uprawnienia personalne w stosunku do funkcjonariuszy UOP-u. Jest on właściwy do mianowania funkcjonariuszy na stanowiska służbowe, przenoszenia ich oraz zwalniania z tych stanowisk (art. 20). Określa również rozkład czasu służby funkcjonariuszy (art. 21 ust. 2), warunki w zakresie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, jakim powinien odpowiadać funkcjonariusz na określonym stanowisku służbowym (art. 22), oraz zasady okresowego opiniowania funkcjonariuszy i tryb wnoszenia i rozpatrywania odwołań od opinii służbowych (art. 23 ust. 3). Szef urzędu jest nadto właściwy do przenoszenia lub delegowania funkcjonariusza do pełnienia służby w innej miejscowości (art. 24), jak też określa warunki i tryb oddelegowania funkcjonariusza do wykonywania pracy poza resortem spraw wewnętrznych, przyznawania uposażenia oraz innych świadczeń takiemu funkcjonariuszowi w czasie oddelegowania (art. 25).

Szef UOP-u może wystąpić z wnioskiem do Ministra Spraw Wewnętrznych o utworzenie delegatur UOP-u. Delegatury takie może utworzyć Minister po zasięgnięciu opinii Politycznego Komitetu Doradczego, określając ich zasięg działania i właściwość terytorialną. W tym samym trybie Minister może delegatury rozwiązywać.

W granicach swych zadań UOP w celu rozpoznania, zapobiegania i wykrywania przestępstw wykonuje czynności operacyjno-rozpoznawcze i dochodzeniowo-śledcze. Ponadto wykonuje czynności na polecenie sądu lub prokuratora w zakresie określonym w kodeksie postępowania karnego. Tylko w zakresie właściwości urzędu jego funkcjonariusze wykonują czynności operacyjno-rozpoznawcze i dochodzeniowo-śledcze i tylko w tym zakresie przysługują im uprawnienia

---

[3] Por. art. 1 ustawy z 6 IV 1990 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych (Dz. U. nr 30, poz. 181).

procesowe policjantów, wynikające z przepisów kodeksu postępowania karnego (art. 6). Wykonując powyższe czynności funkcjonariusze mają prawo:

1) legitymowania osób w celu ustalenia ich tożsamości;

2) zatrzymywania osób w trybie i w wypadkach określonych w przepisach kodeksu postępowania karnego;

3) przeszukiwania osób i pomieszczeń w trybie i wypadkach określonych w przepisach kodeksu postępowana karnego i innych ustawach;

4) dokonywania kontroli osobistej, a także przeglądania zawartości bagaży i sprawdzania ładunku w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary[4];

5) żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych, zwracania się o taką pomoc do jednostek gospodarczych i organizacji społecznych, jak również zwracania się w nagłych wypadkach do każdego obywatela o udzielenie doraźnej pomocy[5].

Z analizy stanu prawnego wynika, że uprawnienia funkcjonariuszy UOP-u w toku wykonywania przez nich określonych czynności służbowych pokrywają się w zasadzie z uprawnieniami policjantów. Bezpieczeństwo państwa zagrożone być może takimi samymi lub podobnymi zjawiskami społecznymi jak bezpieczeństwo publiczne. Zagrożenie bezpieczeństwa państwa może mieć przecież nie tylko charakter zewnętrzny, lecz także charakter wewnętrzny. Zagrożenie wewnętrzne godzić będzie przede wszystkim w konstytucyjne zasady ustrojowe państwa, zewnętrzne zaś – w całą państwowość, niepodległość i suwerenność.

W celu zapobieżenia bądź wykrycia zbrodni godzących w porządek konstytucyjny, bezpieczeństwo, obronność państwa, a także zbrodni ściganych na mocy umów i porozumień międzynarodowych Minister Spraw Wewnętrznych po uzyskaniu zgody Prokuratora Generalnego może zarządzić na czas określony kontrolę korespondencji, a także stosowanie środków technicznych umożliwiających funkcjonariuszom UOP-u w sposób tajny uzyskiwanie informacji oraz utrwalanie śladów i dowodów (art. 10 ust.1). Są to uprawnienia szczególne, w sposób zasadniczy ograniczające prawa i wolności obywateli zagwarantowane konstytucyjnie i stąd szczególny tryb wydawania takich zarządzeń przez Ministra. Każdorazowo przed podjęciem decyzji co do takiego zarządzenia zarówno Minister, jak i Prokurator Generalny muszą głęboko przeanalizować prawdopodobieństwo popełnienia wymienionych w tym artykule zbrodni. Słusznie zauważa bowiem W. Skrzydło, że ingerencja państwa, zajęcie przezeń postawy aktywnej następuje dopiero wówczas, gdy wolności zaczynają być wykorzystywane przez społeczeństwo

---

[4] Szczegółowo sprawy te reguluje rozporządzenie Rady Ministrów z 30 VII 1990 r. w sprawie trybu legitymowania i zatrzymywania osób, dokonywania kontroli osobistej, przeglądania zawartości bagaży i sprawdzania ładunku w portach, dworcach oraz środkach transportu przez funkcjonariuszy Urzędu Ochrony Państwa (Dz. U. nr 56, poz. 325).

[5] Por. też rozporządzenie Rady Ministrów z 30 VII 1990 r. w sprawie określenia trybu korzystania przez funkcjonariuszy Urzędu Ochrony Państwa z niezbędnej pomocy instytucji państwowych, jednostek gospodarczych, organizacji społecznych i obywateli (Dz. U. nr 56, poz. 326).

sprzecznie z ich celami, gdy są nadużywane w celach sprzecznych z porządkiem prawnym lub ustrojem państwa[6].

W zakresie swojej właściwości UOP, z zachowaniem ograniczeń wyżej przedstawionych, może uzyskiwać informacje, a także tajnie i poufnie gromadzić je, sprawdzać i przetwarzać. Jeżeli uzyskane w ten sposób informacje mogą mieć istotne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa, szef UOP-u ma obowiązek niezwłocznego przekazania ich do wiadomości prezesa Rady Ministrów i Ministra Spraw Wewnętrznych.

Oceniając znaczenie informacji dla bezpieczeństwa państwa, szef UOP-u niewątpliwie będzie musiał dokonywać uprzednio analizy określonego stanu faktycznego. Bezpieczeństwo państwa jest bowiem takim stanem faktycznym, który umożliwia normalne funkcjonowanie organizacji państwowej i realizację jej interesów oraz zapewnia obronę jej suwerenności i niepodległości.

Podczas wykonywania zadań funkcjonariusze upoważnieni zostają na mocy przepisów prawa do wydawania określonych poleceń mających na celu zapobieganie naruszeniom prawa. W razie niepodporządkowania się takim poleceniom, mogą oni stosować fizyczne, techniczne i chemiczne środki przymusu bezpośredniego, służące do obezwładniania bądź konwojowania oraz zatrzymywana pojazdów. Do środków tych należą: siła fizyczna, kajdanki, prowadnice, kaftany bezpieczeństwa, siatki obezwładniające, kolczatki drogowe, wodne i chemiczne środki obezwładniające[7].

Funkcjonariusze muszą przy tym pamiętać, że środki przymusu bezpośredniego traktowane powinny być jako ostateczność i stosowane w zakresie odpowiadającym potrzebom w istniejącej sytuacji oraz niezbędne do osiągnięcia podporządkowania się wydanym poleceniom. Zastosowanie środków chemicznych powinno z zasady nastąpić wówczas, gdy inne formy przymusu bezpośredniego nie mogą być wykorzystane bądź nie odnoszą pożądanego skutku, a nie ma podstaw do użycia broni palnej. Przy użyciu środków chemicznych należy zachować ostrożność, uwzględniając ich właściwości, które mogą stanowić zagrożenie dla zdrowia ludzkiego.

Funkcjonariuszom UOP-u ustawa nie daje prawa stosowania takich środków przymusu bezpośredniego, jak pałki służbowe, pociski miotane, psy służbowe – pozostających w dyspozycji Policji. Jest to zapewne spowodowane specyfiką służby w dziedzinie ochrony bezpieczeństwa państwa. Wydaje sie jednak, że niekiedy, w toku wykonywania działań, funkcjonariusze UOP-u współdziałać będą z organami Policji i wówczas drogą pośrednią wykorzystywane będą i te środki przymusu bezpośredniego (np. przy poszukiwaniu terrorysty może być użyty pies). Szkoda, że ustawa nie uregulowała zagadnienia współdziałania tych podmiotów, a w praktyce będzie ono przecież nieuniknione.

Wydaje się, że użycie prawnie dozwolonego środka przymusu bezpośredniego ma sens i uzasadnienie tylko wtedy, gdy prowadzi do realizacji celu, a więc wtedy,

[6] W. Skrzydło: *Ustrój polityczny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Rzeszów 1979, s. 91.

[7] Por. rozporządzenie Rady Ministrów z 30 VII 1990 r. w sprawie określenia wypadków, warunków i sposobów użycia środków przymusu bezpośredniego przez funkcjonariuszy Urzędu Ochrony Państwa (Dz. U. nr 56, poz. 328)

gdy staje się on skutecznym narzędziem działania. Ta podstawowa zasada odnosi się w pełni do działań tak funkcjonariuszy UOP-u, jak i Policji. Narzędziem działania jest również stanowienie norm prawnych. Szczegółowe wypadki oraz warunki i sposoby użycia środków przymusu bezpośredniego oraz broni palnej określa – na mocy upoważnienia ustawowego – Rada Ministrów w drodze rozporządzenia[8].

Aby działania za pomocą norm prawnych mogły być skutecznym środkiem ochrony bezpieczeństwa państwa, uwzgledniać powinny przede wszystkim specyfikę funkcji ochrony bezpieczeństwa państwa i jego porządku konstytucyjnego. Ze specyfiki tej wynika, że ustawodawca nie jest w stanie ściśle określić i uregulować wszystkich spraw wchodzących w jej zakres. Może określać najwyżej ogólne nakazy prawa i regulować sprawy znane w chwili stanowienia prawa. Wiele zaś zjawisk powstać może nagle, w sposób niespodziewany i stanowić one mogą zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Dlatego też ustawa upoważniła Radę Ministrów czy też Ministra Spraw Wewnętrznych do stanowienia określonych norm prawnych – w granicach ustawowego upoważnienia.

Ze względu na charakter i skutki użycia broni palnej ustawa wyodrębniła ten środek z grupy środków przymusu bezpośredniego i enumeratywnie wymieniła przypadki jej użycia, zobowiązując jednocześnie Radę Ministrów do szczegółowego określenia warunków i sposobu postępowania przy użyciu broni palnej.

Użycie broni palnej jest środkiem ostatecznym, dopuszczalnym tylko wówczas, gdy inne środki przymusu bezpośredniego, wymienione wcześniej, są niewystarczające (art. 9).

Funkcjonariusze mają prawo użycia broni palnej tylko w następujących przypadkach:

1) w celu odparcia bezpośredniego bezprawnego zamachu na życie własne lub innej osoby;

2) w celu odparcia niebezpiecznego zamachu na siedziby najwyższych organów władzy i administracji państwowej, a także na obiekty ważne dla bezpieczeństwa lub obronności państwa, dla gospodarki lub kultury narodowej, oraz na przedstawicielstwa dyplomatyczne i urzędy konsularne państw obcych;

3) przeciwko osobie, która wezwana do natychmiastowego porzucenia broni lub niebezpiecznego narzędzia nie zastosuje się do tego wezwania i jej zachowanie wskazuje na bezpośredni zamiar użycia wobec człowieka broni lub innego niebezpiecznego narzędzia;

4) przeciwko osobie, która usiłuje przemocą odebrać broń uprawnionemu do jej posiadania;

5) w celu odparcia bezpośredniego zamachu na konwój ochraniający osoby, pieniądze, tajne dokumenty lub przedmioty wartościowe;

6) w pościgu za osobą, wobec której użycie broni było dopuszczalne w sytuacjach określonych w pkt 1–5;

7) w pościgu za osobą podejrzaną o popełnienie szczególnie niebezpiecznego przestępstwa;

---

[8] Por. też rozporządzenie Rady Ministrów z 30 VII 1990 r. w sprawie warunków i sposobów postępowania przy użyciu broni palnej przez funkcjonariuszy Urzędu Ochrony Państwa (Dz. U. nr 56, poz. 327).

8) w celu udaremnienia ucieczki skazanego, tymczasowo aresztowanego bądź zatrzymanego szczególnie niebezpiecznego przestępcy.

Ponadto podkreślić należy, że użycie broni palnej powinno następować w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę osobie, przeciwko której użyto broni, i nie może zmierzać do pozbawienia jej życia, a także narażać na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia innych osób. Obowiązuje w tym przypadku zasada zagrożenia użycia broni. Zdarzyć się jednak może, iż nie będzie możliwości zagrożenia użycia broni palnej i zastosowania łagodniejszych środków przymusu bezpośredniego. Nie oznacza to jednak, że w takiej sytuacji funkcjonariusz nie będzie mógł użyć broni. Przy stosowaniu wszystkich środków przymusu bezpośredniego, również broni palnej, obowiązuje także zasada stosowalności. Oznacza ona, że użyty środek przymusu musi być dostosowany do zagrożenia, oporu itp., przy czym musi to być środek skuteczny. Jeśli więc w konkretnej sytuacji wymienionej w ustawie nie ma możliwości zastosowania środków łagodniejszych, a użycie broni okazuje się środkiem skutecznym, to funkcjonariusz ma prawo jej użyć. Obowiązywać przy tym będzie jednak kolejna zasada – zasada niezbędności i najmniejszej dolegliwości.

Sytuacje, w których możliwe jest użycie broni palnej, określone ustawą o UOP-ie, są identyczne jak w ustawie o Policji. W odniesieniu do Policji można mieć obawy, czy są to sytuacje określone precyzyjnie. Na jakiej podstawie policjant ma na przykład dokonać oceny, czy dany przestępca jest szczególnie niebezpieczny czy też podejrzany o popełnienie szczególnie niebezpiecznego przestępstwa. Policja wykonując zadania w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego zajmuje się różną kategorią przestępców, nie zawsze szczególnie niebezpiecznych. Stąd kryteria oceniające mogą być płynne. Obaw takich, moim zdaniem, nie ma w stosunku do UOP-u. Jest to służba specjalna, utworzona w celu ochrony państwa, dlatego ocena szczególnie niebezpiecznego przestępstwa przeciwko państwu jest taka trudna. W zasadzie każde przestępstwo przeciwko państwu i jego konstytucyjnemu porządkowi ma taki charakter. Wykrycie zaś takiego przestępstwa wymaga często wielu złożonych działań, pozwalających dokonać właściwej oceny jego charakteru.

Jak z tego wynika, użycie środków przymusu bezpośredniego, także i broni palnej, uzależnione jest od oceny dokonywanej przez funkcjonariuszy UOP-u i Policji. Ocena ta opiera się nie tylko na kryteriach prawnych, ale także pozaprawnych. Decyzja o użyciu środków przymusu bezpośredniego przez te organy nie jest jakimś wyizolowanym aktem ich woli. Stanowi ona tylko jedno z ogniw w całym łańcuchu przedsięwzięć zmierzających do zapewnienia ochrony bezpieczeństwa państwa lub bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Ostatnim zagadnieniem, na które chciałem zwrócić uwagę, są wymogi dotyczące służby funkcjonariuszy UOP-u. Służbę w tym urzędzie może pełnić obywatel Polski, który wykazuje nieskazitelną postawę moralną i patriotyczną, korzysta z pełni praw publicznych, posiada co najmniej średnie wykształcenie i określone kwalifikacje oraz zdolność psychiczną i fizyczną do służby w formacjach uzbrojonych, podległych szczególnej dyscyplinie służbowej (art. 15). Stosunek służbowy funkcjonariusza powstaje w drodze mianowania na podstawie dobrowolnego zgłoszenia się do służby. Mianowanie może nastąpić dopiero po odbyciu zasadniczej służby wojskowej albo po przeniesieniu do rezerwy. Warunek ten nie ma

zastosowania do kobiet, a także do osób rozpoczynających naukę lub przeszkolenie zawodowe w szkołach resortu spraw wewnętrznych.

W UOP-ie obowiązują – w przeciwieństwie do Policji – korpusy i stopnie identyczne z korpusami i stopniami wojskowymi. Z dniem mianowania na stanowisko służbowe funkcjonariusz zostaje mianowany na stopień szeregowego. Na ten stopień oraz na stopnie podoficerskie mianują przełożeni posiadający uprawnienia w sprawach osobowych funkcjonariuszy. Na stopnie chorążych mianuje Minister Spraw Wewnętrznych lub upoważniony przez niego przełożony. Na pierwszy stopień oficerski oraz na stopień generała mianuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych. Na pozostałe stopnie oficerskie mianuje Minister Spraw Wewnętrznych.

Warunkiem mianowania na pierwszy stopień oficerski jest pozytywna opinia służbowa, zajmowanie określonego stanowiska oraz ukończenie wyższej szkoły Ministerstwa Spraw Wewnętrznych albo ukończenie innej szkoły wyższej i studium oficerskiego albo zdanie egzaminu na oficera. W szczególnie uzasadnionych przypadkach można mianować na ten stopień funkcjonariusza, który nie spełnia warunku ukończenia szkoły lub zdania egzaminu. Ustawa nie określiła jednak, jakie są to przypadki.

Przed podjęciem służby w UOP-ie funkcjonariusz składa ślubowanie i przez okres służby jest obowiązany dochować obowiązków wynikających z roty ślubowania (art. 46). Wskazać tu należy, że jednym z obowiązków funkcjonariusza wynikających ze ślubowania jest wykonywanie rozkazów i poleceń przełożonych. Jednakże ustawa określiła również sytuacje, w których funkcjonariusz obowiązany jest odmówić wykonania rozkazu lub polecenia przełożonego, a także polecenia prokuratora lub organu administracji państwowej. Ma to miejsce wówczas, gdy wykonanie rozkazu lub polecenia łączyłoby się z popełnieniem przestępstwa. O odmowie wykonania takiego rozkazu lub polecenia funkcjonariusz powinien zameldować szefowi UOP-u z pominięciem drogi służbowej (art. 46).

Jest to bardzo ważny przepis ustawy. Dotychczasowe rozwiązania prawne nie przewidywały takiego wyjątku. Zdarzały się zatem przypadki, że na skutek niemożności odmowy wykonania rozkazu przełożonego, gdyż odmowa pociągała za sobą zawsze poważne konsekwencje służbowe, dochodziło w rezultacie do popełnienia przestępstwa przez funkcjonariusza i naruszenia praworządności.

W takim przypadku, gdy rozkaz lub polecenie przełożonego, a także polecenie sądu czy prokuratora, nie łączy się z popełnieniem przestępstwa, funkcjonariusz jest obowiązany bezwzględnie się mu podporządkować. Jeżeli funkcjonariusz nie jest w stanie wykonać w wyznaczonym terminie lub zakresie polecenia sądu lub prokuratora, przełożony tego funkcjonariusza obowiązany jest wystąpić z wnioskiem o przedłużenie terminu, zmianę lub uchylenie polecenia. Natomiast w przypadku nie usprawiedliwionego niewykonania takiego polecenia przełożony funkcjonariusz wszczyna przeciwko niemu postępowanie dyscyplinarne i o wyniku tego postępowania zawiadamia sąd lub prokuratora (art. 47).

Funkcjonariusz nie może być członkiem partii politycznych. Z chwilą przyjęcia do służby ustaje dotychczasowe członkostwo funkcjonariusza w partii politycznej. Zasada ta, stosowana także do kilku innych grup zawodowych (np. policjantów, sędziów, żołnierzy zawodowych), wydaje się słuszna ze względu na charakter wykonywanych zadań i obowiązków wynikających z roty ślubowania.

Inaczej natomiast niż u policjanów uregulowana została sprawa zrzeszania się w związku zawodowym. Funkcjonariusze UOP-u w związku zawodowym nie mogą się zrzeszać (art. 54).

Wspomnieć także trzeba o odpowiedzialności funkcjonariuszy UOP-u. Za popełnione przestępstwa i wykroczenia ponoszą oni odpowiedzialność dyscyplinarną, niezależnie od odpowiedzialności karnej. Odpowiedzialności dyscyplinarnej podlegają za naruszenie dyscypliny służbowej oraz w innych przypadkach określonych w ustawie.

Odpowiedzialność funkcjonariuszy UOP-u, tak jak i innych formacji zmilitaryzowanych, jest nieco inna niż pracowników cywilnych. Cechują ją zaostrzone rygory, które wynikają z charakteru służby, zadań i obowiązków, jakie nałożone zostały na funkcjonariuszy. W stosunku do nich mogą być wymierzane następujące kary dyscyplinarne: upomnienie, nagana, surowa nagana, nagana z ostrzeżeniem, ostrzeżenie o niepełnej przydatności do służby na zajmowanym stanowisku, wyznaczenie na niższe stanowisko służbowe, obniżenie stopnia, pozbawienie stopnia oficerskiego, ostrzeżenie o niepełnej przydatności do służby, wydalenie ze służby. Niezależnie od tych kar można funkcjonariuszowi ponadto wymierzyć karę zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych i innych pojazdów na okres od 6 miesięcy do 3 lat. Karę tę wymierza się tylko za czyn polegający na naruszeniu przepisów o ruchu drogowym, podlegający orzecznictwu kolegium do spraw wykroczeń, za który odrębna ustawa przewiduje orzeczenie takiej kary. W uzasadnionych zaś przypadkach można łączyć karę wydalenia ze służby z karą obniżenia stopnia, a w sprawach o wykroczenia w ruchu drogowym – z zakazem prowadzenia pojazdów.

Właściwy do udzielania wyróżnień oraz wymierzania kar dyscyplinarnych jest szef UOP-u. Szczegółowe natomiast zasady i tryb udzielania wyróżnień, przeprowadzania postępowania dyscyplinarnego, wymierzania kar i ich wykonywania, odwoływania się od wymierzonych kar, a także właściwości przełożonych w tych sprawach określa Minister Spraw Wewnętrznych w drodze rozporządzenia (art. 124).

Ustawa określiła także odpowiedzialność karną funkcjonariuszy za przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków przy wykonywaniu czynności służbowych. Jeżeli wskutek tego naruszone zostaną dobra osobiste obywatela, funkcjonariusz podlega karze pozbawienia wolności do lat 5. Takiej samej karze podlega w przypadku naruszenia zakazu udzielania informacji o obywatelu, uzyskanych w czasie wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych, do wiadomości osób lub instytucji innych niż sąd i prokurator (art. 125). Kara pozbawienia wolności do lat 5 grozi również funkcjonariuszowi, który w celu uzyskania wyjaśnień, zeznania lub oświadczenia używa przemocy, groźby bezprawnej lub znęca się moralnie. Nie popełnia przestępstwa funkcjonariusz, który dopuszcza się czynu zabronionego będącego wykonaniem rozkazu lub polecenia, chyba że wiedział albo co najmniej godził się na to, iż wykonując rozkaz popełnia przestępstwo. W takim wypadku ten, kto wydał rozkaz lub polecenie, odpowiada za sprawstwo. Przełożony lub uprawniony funkcjonariusz starszy stopniem, który wydaje funkcjonariuszowi rozkaz lub polecenie dokonania czynu stanowiącego przestępstwo, podlega karze pozbawienia wolności od 1 roku do 5 lat (art. 128).

Widać z tego wyraźnie, że sankcje za naruszenie bądź przekroczenie obowiązków i uprawnień dla funkcjonariuszy są dolegliwe. Wydaje się jednak, że

stanowią one gwarancję działania zgodnego z prawem, a jednocześnie chronią dobra osobiste obywateli oraz prawa i wolności jednostki.

Ustawa o UOP-ie składa się, podobnie jak ustawa o Policji, z dwu podstawowych części: przepisów regulujących organizację i zakres uprawnień UOP-u oraz przepisów regulujących służbę funkcjonariuszy tego urzędu, ich stopnie, prawa, obowiązki i odpowiedzialność. UOP jest od podstaw zorganizowaną nową instytucją, której cel działania został określony w ustawie. Nie można jednak powiedzieć, że cel ten jest również nowy. Ochroną bezpieczeństwa państwa zajmowały się dotychczas organy Ministra Spraw Wewnętrznych, działające na podstawie ustawy z 14 VII 1983 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów. Zmiany w pozycji prawnej tych organów i ich statusie oraz oddzielenie spraw związanych z ochroną państwa od spraw w dziedzinie bezpieczeństwa i porządku publicznego wpłynęły na określenie pozycji prawnej UOP-u. Trudno dziś jeszcze stwierdzić, na ile przyjęte rozwiązania prawne okażą się słuszne. Zależeć to będzie od stanu bezpieczeństwa państwa i charakteru jego zagrożeń. Niektóre z tych rozwiązań na pewno będą korygowane lub zmieniane wraz z pojawieniem się nowych zjawisk zagrażających państwu. Niektóre zmieni praktyka. Niezależnie jednak od kierunku tych zmian, dążyć zawsze należy do zapewnienia najbardziej skutecznej ochrony bezpieczeństwa państwa i jego porządku konstytucyjnego, a jednocześnie – zagwarantowania praw i wolności społeczeństwu.

ZUSAMMENFASSUNG

Gegenstand des Beitrags bilden Rechtsfragen des Bereichs von Aufgaben und Zuständigkeiten des Staatsschutzamtes und dessen Stellung im System der Staatsbehörden. Es wird versucht, die Berechtigungen des Ministers für Innere Angelegenheiten als Hauptorgans der Staatsverwaltung im Bereich des Staatsschutzes, der Sicherheit und der öffentlichen Ordnung und die Berechtigungen des Chefs des Staatsschutzamtes vorzustellen. Bei Besprechung der Aufgaben, Befugnisse und Kompetenzen der Funktionäre des Staatsschutzamtes besondere Aufmerksamkeit widmet man den Methoden und Weisen des Informationserwerbs, der Belegung der Spuren und Beweise der Straftaten und der Möglichkeit der Einführung der technischen Mittel, weiter den Sonderberechtigungen, samt des Waffengebrauches in streng bestimmten Fällen.

Das nächste und zugleich letzte Problemkreis bildet der Dienst der Funktionäre des Staatsschutzamtes und zwar Art und Weise der Ernennung für die Ämter, Anforderungen gegenüber den Bewerbern, Dienstdisziplin, strafrechtliche, zivilrechtliche und disziplinäre Verantwortung und Funktionärsgrade. Im Resumee wird die Trennung der Angelegenheiten aus dem Bereich des Staatsschutzes von den der Sicherheit und der öffentlichen Ordnung unterstrichen.